

ДЕСЯТИРІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ ВУАН: ПІДГОТОВКА ТА ВТІЛЕННЯ (1928–1931 рр.)

Ідеться про перебіг процесу підготовки відзначення десятирічного ювілею Всеукраїнської академії наук. На основі архівних та опублікованих документів, мемуарів і наукової літератури аналізується питання формування концепції проведення врочистих заходів, її трансформація під впливом переформатування української науки. Розглянуто створення, склад і діяльність ювілейної комісії, що організувала та контролювала підготовку врочистостей, була посередником у вирішенні поточних питань між установами та Президією ВУАН і владними органами. Комплексно досліджено основні напрями підготовки – видавничий та виставковий. У динаміці відстежено роботу науковців над ювілейними виданнями, зміну концепту змісту праць і вибіркового друку. Висвітлено підготовку виставок академічних установ та музейних експозицій, що привернули увагу громадськості до наукових доробків учених. Узагальнено інформацію про фінансування підготовчих робіт і використання наданих коштів. Показано складання установами ювілейних кошторисів, їх неодноразовий перегляд через вимоги влади. Розглянуто обсяги фінансування з боку урядів СРСР та УСРР. Підкреслено негативний вплив протистояння радянської влади з академіками ВУАН на функціонування установ академії, зокрема на підготовку до першого ювілею. Виділено чинники, які хронологічно відсунули й, урешті, завадили втіленню ювілейних заходів.

Ключові слова: ВУАН, ювілейна комісія, ювілей, академічні установи, видання, виставки.

У 2018 р. Національній академії наук України виповнилося 100 років. Перше засідання Української академії наук, заснованої указом гетьмана П.Скоропадського, відбулося 27 листопада 1918 р. Першою ювілейною датою, яку планувалося відзначити в академії, було десятиліття її діяльності, що припало на період становлення комуністичного режиму. Тоді відбулися ґрунтовні зміни через переформатування української науки: інтеграція до складу академії компартійних діячів, розроблення нового статуту та трансформація структури Всеукраїнської академії наук (ВУАН) тощо.

Сучасникам мало відомо про намагання тодішніх науковців відсвяткувати перший ювілей, натомість у сторіччя НАН України цікавим може бути висвітлення концепції святкових заходів річниці, її трансформації під впливом негативних аспектів тогочасних реалій; втручання радянської влади та, як наслідок, нівелювання досягнень науковців ВУАН на презентації її десятирічної діяльності.

Тематика першого ювілею ВУАН розглядалася в опублікованих сучасниками подій працях Н.Д.Полонської-Василенко¹ та спогадах С.О.Єфремова² з історії академії міжвоєнного періоду. Автори у загальних рисах висвітлили основні моменти підготовки ВУАН до святкування: створення ювілейної комісії, планування заходів, вирішення фінансових питань тощо. Багато уваги приділено роботі науковців над запланованими друкованими виданнями. Водночас не подано участь окремих академічних установ у загальній підготовці свята та роботі з організації виставок досягнень. Організацію заходів до відзначення першого ювілею ВУАН Всеукраїнським археологічним комітетом висвітлено у праці М.О.Принь³. Зокрема авторка розглянула внесок членів комітету та регіональних музеїв у наповнення виставки експонатами, структурну розробку експозиції тощо.

Питання, що досліджується, мало часткове документальне висвітлення в низці наукових збірок⁴ Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (ІА НБУВ). У наведених архівних джерелах подано інформацію про організаційні та матеріально-технічні складові процесу підготовки ювілейних заходів, представлено кілька звітів академічних установ, а також показано стосунки влади й науковців.

П'ятирічний ювілей ВУАН українські науковці мали відзначати в 1923 р. Проте, як засвідчували самі вчені, постійні воєнні дії спричинили «крайній матеріальний занепад у краю, розпорошення наукових і взагалі культурних сил, незабезпеченість працівників – усе це не могло не відбиватися надзвичайно прикро на наслідках роботи»⁵. Тож можливостей і ресурсів проводити тоді врочисті заходи бракувало. Того року відзначався ювілей іншої установи – п'ятдесятиріччя заснування Історичного товариства Нестора-Літописця, яке від 1921 р. ввійшло до ВУАН⁶.

За інформацією Н.Д.Полонської-Василенко питання врочистого святкування десятирічного ювілею ВУАН постало ще в 1927 р. та «мало носити скромний академічний характер – всі установи мали відзначити свої досягнення за минулі десять років, вшанувати діячів, які працювали в них»⁷. Така концепція заходів мала вже традиційний характер: за цим форматом було відзначено ювілеї академіків ВУАН М.С.Грушевського в 1926 р. і Д.І.Багалія в 1927 р. Проте завдяки політичним чинникам початок приготувань відтерміновувався. Давалися знаки непрості стосунки між академією

¹ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – К., 1993. – 414 с.

² Єфремов С.О. Щоденники, 1923–1929. – К., 1997. – 848 с.

³ Принь М.О. Виставка досягнень археологічної науки України за 1918–1928 рр. в рамках святкування ювілею ВУАН // Шості Зарембівські читання (м. Київ, 18 квітня 2017 р.): Зб. наук. пр. – К., 2017. – С.159–164.

⁴ Історія Національної академії наук України: 1924–1928: Документи і матеріали / Відп. ред. О.С.Онищенко [та ін.]. – К., 1998. – 762 с.; Історія Національної академії наук України: 1929–1933: Документи і матеріали / Відп. ред. П.С.Сохань [та ін.]. – К., 1998. – 542 с.; Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: Документи і матеріали. – Кн.1: 1918–1945 / Редкол.: О.С.Онищенко (гол. ред.) [та ін.]. – К., 2018. – 948 с.

⁵ Звідомлення Першого (Історично-філологічного) відділу; за 1923-й рік // Записки Історично-філологічного відділу / За гол. редагув. А.Кримського. – Кн.IV (1923). – К., 1924. – С.295.

⁶ Там само. – С.297.

⁷ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.75.

та радянським урядом. Останній від 1923 р. намагався реорганізувати ВУАН під гаслом «наука є підпорою пролетаріату в боротьбі за визволення». Запорукою цього влада бачила нові методи роботи, зокрема контроль академії з боку Народного комісаріату освіти (НКО) УСРР, партійних органів і громадських організацій⁸.

У середині січня 1928 р. під прикриттям нейтрального «вивчення роботи» до ВУАН було надіслано спеціальну комісію. Насправді її головним завданням передбачалося виявлення всіляких хиб у науковій, організаційній та господарській діяльності академії за весь період її роботи для проведення подальшої радянзації установи⁹. Вона проявлялася, перш за все, у реорганізації та примусовій зміні керівництва – обранні попередньо затверджених «благонадійних» науковців.

Зрозуміло, що ВУАН противилася цим процесам. Вибори Президії 3 травня 1928 р. відбулися не за визначеним у Харкові сценарієм. Учені всупереч виробленому НКО УСРР положенню вирішили не розширювати Президію за рахунок комуністів, а неодмінним секретарем більшістю голосів обрали «неугодного» А.Ю.Кримського. Цим українські науковці засвідчили несприйняття накинених «згори» умов існування.

Від відкритого конфлікту ситуацію врятувало лише обрання президентом Д.К.Заболотного (зрештою у Харкові А.Ю.Кримського не затвердили на посаді). Державному політичному управлінню УСРР було запропоновано відновити справу проти С.О.Єфремова, що поклало початок сумновідомому «процесу Спілки визволення України»¹⁰.

Структура ВУАН від 1928 р. динамічно змінювалася. Домінуючі українознавчі установи поступилися установам технічного і природничого спрямування, посилювалися репресії проти науковців (арешти, звільнення, обшуки помешкань). Саме в такому середовищі українські вчені змушені були не тільки працювати, а й готуватися до відзначення першого ювілею академії, питання про який поновилося наприкінці осені 1928 р. Зокрема 5–6 листопада на зборах ради ВУАН було обговорено та вирішено створити при Президії ювілейну комісію (ЮК), яка повинна була розробити повний план заходів і «не гаючись розпочати працю»; залучити до підготовки всі академічні установи та подати список науковців для обрання членами-кореспондентами (було зазначено, що святкування відбудеться навесні 1929 р.)¹¹. Науковці свідомо готувалися до відзначення історично правдивої дати заснування академії. Ідеологічне розходження щодо цього утвердилося дещо згодом¹².

До складу ювілейної комісії, яку було засновано 14 листопада 1928 р., увійшла вся Президія ВУАН на чолі з президентом Д.К.Заболотним,

⁸ Юркова О.В. Діячі науки в полі зору диктатури // Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928): У 2 т. / Відп. ред. С.Кульчицький. – Т. 2. – К., 2015. – С.34.

⁹ Там само. – С.38.

¹⁰ Там само. – С.42.

¹¹ Протокол №2 Звичайних зборів Ради ВУАН 5–6 листопада 1928 р. // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.11.

¹² Юркова О.В. Діячі науки в полі зору диктатури. – С.7.

секретарями відділів (академіками С.О.Єфремовим, І.І.Шмальгаузенем, М.В.Птухою), уповноваженим Укрнауки НКОУСРРУ Києві Л.М.Левитським, представниками місцевого комітету профспілкової організації, а також академіками Д.І.Багалієм, М.С.Грушевським, О.П.Новицьким. Комісії було надано право кооптації (додаткового обрання нових членів)¹³. У той самий день було розглянуто план підготовки до ювілейних заходів. Остаточного його варіанту відшукати не вдалося, однак серед масиву архівних джерел віднайдено проект. Окрім заявлених науковців, до роботи в комісії запросили Ф.Л.Ернста та В.І.Щербину. Також було прийнято рішення заснувати у Харкові філію ЮК під головуванням академіка Д.І.Багалія. Роботу комісії постановили вести за двома напрямками – виставково-екскурсійним і видавничим. У зв'язку з цим було засновано виставково-екскурсійну й видавничу підкомісії¹⁴.

Офіційно ЮК очолював президент ВУАН, однак справами займалися відповідальні їй секретарі: М.В.Птуха (з 22 листопада 1928 р.¹⁵ до 31 січня 1929 р.¹⁶), М.П.Кравчук (31 січня¹⁷ – 13 серпня 1929 р.), Л.О.Ожиншевич (13 серпня – 16 жовтня 1929 р.¹⁸), В.В.Білий (16 жовтня 1929 р.¹⁹ – 17 січня 1930 р.²⁰), А.Е.Кристер (з 17 січня 1930 р.²¹).

Перше засідання харківської підкомісії ЮК разом із представниками Укрнауки відбулося 1 грудня 1928 р. На ньому було розглянуто можливість проведення святкових заходів у тогочасній столиці радянської України – Харкові. Це відкрито підтримували представники Укрнауки. Також пропонувалося влаштувати врочисті засідання за участі наукових працівників і студентства та видати провідник по харківських наукових установах, музеях і т. ін. Лунали заклики з вимогою «святкування цього юбілею [...] розглядати в розрізі інтересів соціалістичного будівництва і тих основних завдань, які тепер ставить держава та партія [...] треба святкування це якомога більше позбавити певної обмежености та однобічності та поширити його в широких народніх масах». Також передбачалося розділити святкові заходи на дві частини: «перше – свято громадське з метою популяризації серед робітничих мас Харкова досягнень Академії наук [...] з представниками громадських установ і організацій, друге – свято наукового характеру, де візьмуть участь наукові сили Харкова». Не зважаючи на це, ухвалено було визнати,

¹³ Історія Національної академії наук України: 1924–1928. – С.484.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Витяг з протоколу №46 засідання Президії ВУАН 3 грудня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.49.

¹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.20.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Витяг з протоколу ч.39 засідання Президії ВУАН 1 жовтня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №9/10 (вересень – жовтень). – С.12–13.

¹⁹ Архів Президії Національної академії наук України (далі – АП НАН України). – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.102.

²⁰ Там само. – Спр.43. – Арк.6.

²¹ Витяг з протоколу №2 засідання Президії ВУАН 17 січня 1930 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1930. – №1 (січень). – С.7.

що харківська підкомісія – це допоміжний орган ЮК,²² і святкування відбудеться в Києві²³.

До відзначення планувалося запросити чимало закордонних гостей. Уже на початку грудня 1928 р. голова Укрнауки Ю.І.Озерський повідомив ВУАН, що, перебуваючи за кордоном, він особисто попередньо запросив німецьких учених на святкові заходи навесні 1929 р. Це спонукало Президію просити відділи ВУАН та всі академічні установи скласти персональні списки іноземних науковців, яких можна було запросити на ювілей. Загалом передбачалося, що у заходах візьмуть участь не менше 100 закордонних і близько 500 учених із різних міст СРСР²⁴. Переліки закордонних гостей, які були складені науковцями всіх відділів ВУАН, до Укрнауки були направлені у травні 1930 р.²⁵

Цікавим є той факт, що група англійських кооператорів і польська робітнича делегація, які прибули до СРСР у 1929 р., ознайомилися з діяльністю установ ВУАН і побачили незавершені ювілейні виставки. Також академію відвідали бельгійські вчені – фізик М.Ноен і математик П.Лібуар²⁶. Варто думати, що ці візити були радше загальним ознайомленням іноземців із науковим життям в УСРР у контексті перебування у СРСР, ніж запланованими відвідинами ювілейних приготувань. За спогадами С.О.Єфремова, ВУАН не була готова приймати закордонних науковців, тому 21 березня 1929 р. він занотував: «Добре б почувала себе тепер Академія, коли б була послухалася Озерського та послала 3–4 делегатів за кордон, щоб запрохувати на свято»²⁷.

Важливо зауважити, що з появою у проектах планів святкування значного числа закордонних гостей, концепція ювілейних заходів стала подібною до відзначення двохсотлітнього ювілею Російської академії наук у 1925 р.²⁸ (тоді ж була перейменована на Академію наук СРСР), коли всі заходи проводилися з метою продемонструвати прихильність радянської влади до академічної науки загалом, та науковців зокрема. Щоб не відрізнятись від провідної наукової установи СРСР, із метою «ознайомлення з технікою переведення ювілею» до Ленінграда був відряджений віце-президент ВУАН К.Г.Воблій²⁹. Уже 31 січня 1929 р. на засіданні ЮК він доповів про святкування двохсотрічного ювілею АН СРСР і подав розгорнутий кошторис заходів. На цьому ж засіданні вченому секретареві Президії ВУАН М.П.Кравчуку було доручено скласти детальний проект плану святкування³⁰.

²² Витяг з протоколу №48 засідання Президії ВУАН 20 грудня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.52–53.

²³ Історія Національної Академії наук України: 1929–1933. – С.23.

²⁴ Протокол ч.9(50) засідання Президії ВУАН 7 грудня 1928 р. // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.45–46; Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.75.

²⁵ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.30, 31–36.

²⁶ Хроніка // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №7/8 (липень – серпень). – С.44–45.

²⁷ Єфремов С.О. Щоденники, 1923–1929. – С.748.

²⁸ Запечатленное время: Юбилей Российской академии наук, 1925 год [Електронний ресурс]: <https://dok-film.net/12991-zapечатlennoe-vremya-yubiley-rossiyskoj-akademii-nauk-1925-god.html>

²⁹ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.76; Єфремов С.О. Щоденники, 1923–1929. – С.722.

³⁰ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.20–20 зв.

Програма ювілейних святкувань поступово трансформувалася й урізноманітнювалася. Проекти плану проведення заходів неодноразово схвалювалися, перезатверджувалися та редагувалися³¹ залежно від указівок із харківських владних кабінетів. Це можна пов'язати з поступовою радянізацією через інкорпорацію до ВУАН академіків-комуністів³².

Найбільше оновлення концепції святкування відбулося 1930 р. і було пов'язане з прагненням влади в момент виборів нового президента якнайширше залучити до ювілейних заходів ідеологічну складову³³. Окрім нового бачення інформаційного наповнення святкової програми було розширено склад самої ЮК. Від 7 лютого 1930 р. вона збільшилася до 16 осіб і складалася з Д.І.Багалія, К.Г.Воблого, Ю.О.Войцєхівського, О.Г.Гольдмана, М.С.Грушевського, Ф.Л.Ернста, С.М.Іваницького-Василенка, М.П.Кравчука, А.Е.Кристера, А.В.Корчак-Чепурківського, Л.М.Левитського, О.В.Фоміна, М.Г.Холодного, О.Г.Шліхтера, В.О.Юринця, М.І.Яворського³⁴. Також було створено президію ювілейного оргкомітету, яка перебрала на себе контроль за підготовкою врочистих заходів. Уже 27 березня Президія ВУАН затвердила новий план святкування, підготовлений оргкомітетом як орієнтовний³⁵.

Згідно з опублікованим «попереднім проектом схематичного плану святкування юбілею ВУАН», відповідні заходи мали відбутися з 18 по 23 червня 1930 р. Кожен день було розписано: прийом гостей і банкет у президента ВУАН, огляд академічних установ, участь в урочистих зборах, прийом в окривконкомі, екскурсії Києвом, спектакль в оперному театрі тощо. Завершити святкування планувалося мандрівкою закордонних гостей на пароплаві по Дніпру до Дніпрельстану з заїздом на Шевченкову могилу, у Канівський державний музей-заповідник Т.Шевченка. У Дніпропетровську передбачалися екскурсії на заводи та до крайового історико-археологічного музею. Закінчуватися подорож мала на березі Бузького лиману – на місці археологічних розкопок давньогрецької Ольвії. Подальший маршрут закордонних гостей залежав від виділення владою безкоштовних маршрутних квитків. У разі, якщо такі було б надано, розглядалися кілька напрямів майбутньої мандрівки – Москва, Ленінград, Крим, Кавказ³⁶. За інформацією Н.Д.Полонської-Василенко, окрім наведеного вище, проектом плану також передбачалося відвідування Державного рибного заповідника «Конча-Заспа» і Державного степового заповідника «Чаплі» ім. Х.Г.Раковського³⁷ (таку назву тоді мав заповідник «Асканія-Нова»).

Загалом у святкових заходах планувалася участь усіх академічних установ (понад 100). Для підтвердження кожна з них мала надіслати

³¹ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.3, 41 зв.

³² Юркова О.В. Діячі науки в полі зору диктатури – С.43.

³³ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.2–7.

³⁴ Витяг з протоколу ч.4 засідання Президії ВУАН 7 лютого 1930 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1930. – №1 (січень). – С.16.

³⁵ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.6–7, 41 зв.

³⁶ Попередній проект схематичного плану святкування юбілею ВУАН // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.74–75.

³⁷ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.76.

підготовлену програму заходів і приблизний кошторис витрат³⁸. До участі зголосилася більша кількість установ. Структурні зміни (ліквідація одних і виникнення інших, заміна відділів на цикли), репресії проти науковців (діяльність «комісії з чистки апарату ВУАН», «процес СВУ») стали причиною зменшення учасників ювілейних заходів. На середину 1930 р. їх кількість становила близько 40 установ³⁹.

Як зазначалося, одним із визначених напрямів підготовки заходів був видавничий (у протоколах Президії ВУАН він позначений як головний)⁴⁰. Уже на початковому етапі зусилля науковців спрямовувалися на п'ять пріоритетних видань: 1) збірник «10 літ наукової діяльності ВУАН»; 2) скорочені видання цього збірника; 3) популярна листівка «Роля ВУАН в культурній революції»; 4) ювілейний «Провідник ВУАН»; 5) «Матеріали» до основного збірника⁴¹.

За дорученням Президії ВУАН інструкцію для ювілейних видань склав Д.І.Багалій. Зважаючи на те, що він жив і працював у Харкові, надані ним пропозиції мали на меті показати розвиток нових напрямів та трансформацію науки відповідно до завдань, поставлених радянською владою. В інструкції, зокрема, наголошувалося, що загальний звіт ВУАН має відображати еволюцію «зі зв'язком наукової праці Академії з сучасним життям – з вимогами державного соціалістичного будівництва в галузях сільського господарства і індустріалізації і, особливо, культурної революції». Зміст скорочених видань мав висвітлювати «своєрідні риси» діяльності ВУАН переважно для закордонних вчених (на них орієнтувався і «Провідник»). Листівка призначалася для робітничо-селянського читача. «Матеріали» були звичайним бібліографічним реєстром усіх академічних видань за десять років діяльності академії⁴².

Збірник «10 років наукової діяльності ВУАН» планувався до друку українською мовою. Він мав складатися зі вступу та звітів кожної академічної установи за десятирічний термін, які зводилися у звіт повідомлення відповідного відділу. Обсяг визначався у 20–25 аркушів, щоб «на кожен з відділів Академії припало пересічно 4–5 аркушів»⁴³ (редактором цього видання призначили А.Е.Кристера).

Уже 14 листопада 1928 р. Президія ВУАН постановила просити НКО УСРР «негайно повернути» забрані з архівосховища академії комісією комісаріату під головуванням Ю.І.Озерського документи звітного характеру. Зазначалося, що без цих матеріалів ЮК не могла приступити до роботи у видавничому напрямі⁴⁴.

³⁸ Протокол №6 засідання Президії ВУАН 20 лютого 1929 р. // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №2 (лютий). – С.37.

³⁹ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.53–58.

⁴⁰ Протокол ч.9 (50) засідання Президії ВУАН 7 грудня 1928 р. // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.46.

⁴¹ Історія Національної Академії наук України: 1924–1928. – С.484–485.

⁴² Там само. – С.486–487.

⁴³ Протокол №1 Ювілейної комісії ВУАН 22 листопада 1928 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.49.

⁴⁴ Там само.

Зі звітної документації установ нам відомо, що інформацію для збірника вони подавали з різною швидкістю, що також яскраво проілюстровано в листі Л.М.Левитського до Ю.І.Озерського від 16 січня 1929 р. Уповноважений Укрнауки писав: «На сьогодні закінчується в рукопису повний звіт II Відділу; такий звіт III Відділу вже друкується на машинці. Дуже зле стоїть справа зі звітом I Відділу, що його ніхто ще й не розпочинав складати»⁴⁵. Крайні терміни подачі неодноразово переносилися. Комісія час від часу нагадувала про необхідність надіслати звіти, адже це загрожувало «дезорганізацією видавничого ювілейного плану»⁴⁶.

Натомість слід зазначити, що затримка в підготовці праці залежала не тільки від науковців, а й від раптових змін концепції видання та банальної відсутності грошей. Так, у березні 1929 р. в ЮК звітували про готовність малих і великих звітів відділів ВУАН⁴⁷. Судячи з постанови Президії академії про виділення коштів для закупівлі паперу для всіх ювілейних видань у березні 1929 р.⁴⁸, керівництво ВУАН планувало видати збірник до призначеної для святкування дати – у червні. Із невстановлених причин, скоріше через брак коштів, це реалізовано не було. Проте відомо, що 2 травня 1929 р. у колонній залі Палацу праці відбулася велика зустріч делегатів Сталінщини, представників ВУАН, окружної ради професійних спілок і підприємств Києва (були присутні понад 2 тис. учасників)⁴⁹. Серед доповідачів президент ВУАН академік Д.К.Заболотний виступив із коротким звітом про роботу академії за десять років, зауваживши про велике значення «зближення науки та виробництва»⁵⁰.

Уже у вересні 1929 р. на засіданні ЮК було прийнято рішення про написання додаткових розділів збірника, в яких висвітлювалася б «участь Академії у громадському й політичному житті країни, її зв'язок з іншими науковими осередками Радянського Союзу й закордону»⁵¹. Тож видання підлягало переробленню та доопрацюванню.

У жовтні Президія ВУАН повторно звернулася до установ щодо інформації для ювілейного збірника. Матеріали необхідно було подати не пізніше 20 жовтня 1929 р. Звідомлення просили складати за такою схемою: історія заснування, завдання, колектив і зміни у ньому, устаткування та приміщення, діяльність та її наслідки і перспективи подальшого розвитку. Для використання матеріалів попередньо поданих звідомлень пропонувалося звертатися до діловодів відділів⁵².

⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.8. – Спр.447. – Арк.20.

⁴⁶ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф.Х. – Од.зб.14028. – Арк.3.

⁴⁷ Протокол засідання Ювілейної комісії ВУАН 14 березня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №3/4 (березень – квітень). – С.69.

⁴⁸ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.21.

⁴⁹ Советский Киев – культурный шеф Сталина // Киевский пролетарий. – 1929. – 4 мая. – №101 (1166). – С.3.

⁵⁰ Исторический поход пролетариев Сталинщины // Диктатура труда. – 1929. – 4 мая. – №100 (2093). – С.1.

⁵¹ Протокол засідання Ювілейної комісії ВУАН 14 вересня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №9/10 (вересень – жовтень). – С.19–20.

⁵² Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.295. – Арк.45.

Негативні процеси, що відбувалися в академії, серйозно впливали на підготовку ювілейного звіту. Катастрофічний стан справ відображено в листі вповноваженого Укрнауки в Києві до Президії ВУАН, в якому пропонувалося «негайно призначити відповідних наукових та науково-технічних робітників до низки установ ВУАН, де, після переведених арештів, повністю або частково припинилася робота»⁵³. У постановах Президії 1929 і 1930 рр. констатувалося, що темпи підготовки десятирічних ювілейних звітів незадовільні, і через це терміни їх подачі постійно переносилися⁵⁴.

Окрім того, у грудні 1930 р. Президія ВУАН постановила «доповнити ювілейний звіт відомостями за 1929–1930 рр., а разом з тим і ґрунтовно переробити весь звіт»⁵⁵. Копітка і тривала робота зі збору й опрацювання звітної інформації була знову перекреслена. Поступово більш повна інформація про діяльність академічних установ перетворилася на матеріали загального характеру без включення великої кількості напрацювань за десятиріччя плідної праці – можливий «компрометуючий матеріал» в очах радянських «приспівників» і «пролетарської громадськості». Це було неприйнятним для образу українських науковців, але необхідним для збереження наукових шкіл і самих інституцій. Зрештою через бурхливі події, що відбувалися у ВУАН, підготовлені звідомлення про діяльність установ залишилися невиданими й нині зберігаються у фондах ІР НБУВ.

Водночас слід зазначити, що в 1930 р. вийшла праця А.Я.Артемського, підготовлена з дотриманням інструкції, розробленої Д.І.Багалієм. Вона вміщує істотно редаговану, акумульовану в одному місці звітну інформацію про діяльність ВУАН за 1918–1930 рр.⁵⁶

Скорочені видання ювілейного звіту планувалося видати, окрім української, також російською, англійською, німецькою та французькою мовами обсягом 5–7 друкованих аркушів. 5 березня 1929 р. Президія ВУАН постановила вжити заходів щодо забезпечення перекладів ювілейних звітів на іноземні мови досвідченими перекладачами⁵⁷. У звіті ЮК від 10 червня 1930 р. зазначалося, що переклад на німецьку звідомлень Історично-філологічного та Фізично-математичного відділів ВУАН було завершено⁵⁸. Подальшу долю перекладених звітів за віднайденими документами встановити не вдалося.

«Провідник ВУАН» планувалося опублікувати як науково-туристичне видання для іноземців, аби ознайомити їх з академічними установами. За мистецьку частину праці відповідав Ф.Л.Ернст; природничу – М.В.Шарлемань; археологічну – М.Я.Рудинський. Історичною складовою видання опікувалася створена для цього підкомісія за участі М.С.Грушевського, М.П.Василенка, В.І.Щербини. Художнє оформлення

⁵³ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.16 зв.

⁵⁴ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.111.

⁵⁵ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.14 075. – Арк.56.

⁵⁶ Див.: *Артемський А.Я.* Що таке Всеукраїнська академія наук (ВУАН). – К., 1931. – 95 с.

⁵⁷ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.16.

⁵⁸ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.53.

було доручене А.Ф.Середі⁵⁹. Розроблення маршрутів покладалося на виставково-екскурсійну підкомісію ЮК⁶⁰.

Попередньо «Провідник» планувався українською та французькою мовами обсягом 5 друкованих аркушів. Однак уже на другому засіданні ЮК видання постановили збільшити ще на 2 аркуші⁶¹, а пізніше довести до 10⁶². Також неодноразово порушувалося питання друку «Провідника» іншими мовами. Зокрема академік О.Н.Соколовський пропонував видати працю українською та німецькою мовами, замість запланованої французької⁶³, а Український організаційний комітет у справах підготовки II Всесвітнього конгресу ґрунтознавців для закордонних гостей просив надрукувати видання англійською⁶⁴. Через брак фінансів ці плани не були реалізовані.

На засіданні ЮК в березні 1929 р. було ухвалено збільшити у «Провіднику» кількість ілюстрацій (загалом передбачалося подати до 40 знімків). За наполяганням влади науковці мали «звернути окрему увагу на пам'ятники, зв'язані з революційними подіями, та на будівлі, цікаві з технічного погляду»⁶⁵.

Відповідно до календарного плану подання матеріалів до друку станом на початок 1929 р. «Провідник» було першим підготовлено та передано на редакційний перегляд⁶⁶. Проте вже влітку було змінено вимоги до оформлення інформації. Кожну установу просили надіслати до краєзнавчої комісії такі матеріали: точна назва, адреса, дата заснування, з яких структурних одиниць складається, хто очолює та чи має друкований орган⁶⁷.

Інформацію про роботу над «Провідником» знаходимо також у протоколі засідання Президії ВУАН від 27 грудня 1929 р. У ньому зазначалося, що підготовку ювілейного «Провідника» потрібно завершити до 10 січня 1930 р.⁶⁸ Однак процес затягнувся ще на кілька місяців. У звіті ЮК від 10 червня того року зазначалося: «Друк не можна почати з огляду на те, що коректури статтів до Провідника проходять надто багато інстанцій»⁶⁹. Незважаючи на такі перепони, працю було розширено інформацією про Київ та його околиці, музеї, було додано чимало ілюстративного матеріалу (видано в 1930 р.)⁷⁰.

⁵⁹ Історія Національної Академії наук України: 1924–1928. – С.485.

⁶⁰ Протокол №1 Ювілейної комісії ВУАН від 22 листопада 1928 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.50.

⁶¹ Протокол №2 Ювілейної комісії ВУАН 15 грудня 1928 року // Там само. – 1929. – №1 (січень). – С.18.

⁶² Протокол засідання Ювілейної комісії ВУАН 14 вересня 1929 року // Там само. – №9/10 (вересень – жовтень). – С.20.

⁶³ Протокол №45 засідання Президії ВУАН 30 листопада 1929 року // Там само. – №11/12 (листопад – грудень). – С.29.

⁶⁴ Там само. – С.45.

⁶⁵ Протокол засідання Ювілейної комісії ВУАН 14 березня 1929 року // Там само. – №3/4 (березень – квітень). – С.68.

⁶⁶ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.8 зв.

⁶⁷ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.18.

⁶⁸ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.131.

⁶⁹ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.52.

⁷⁰ Див.: Київ: Провідник / За ред. Ф.Ернста. – К., 1930. – 800 с.

Популярну листівку «Роля ВУАН в культурній революції», скласти яку було доручено О.Ю.Гермайзе⁷¹, передбачалося опублікувати українською та російською мовами обсягом 1 аркуш⁷². Відомо, що станом на початок 1929 р. вона знаходилася на стадії виготовлення та була передана на редакційний розгляд⁷³.

Позитивно склалася доля «Матеріалів» до ювілейного збірника, які мали показати основні тенденції української науки, формування та розвиток видавничої справи ВУАН у 1918–1928 рр. Над збиранням інформації для цього видання плідно працювали співробітники бібліографічної комісії. Список бібліографічних видань академічних установ науковці зробили вчасно. Станом на початок 1929 р. бібліографічний покажчик праць ВУАН був готовий до друку⁷⁴ та опублікований⁷⁵.

Варто зауважити, що попри здійснену публікацію, бібліографічна комісія у жовтні 1930 р. узгодила з Президією друк бібліографії видань ВУАН в ювілейному збірнику⁷⁶. Це було пов'язано з розширенням хронології матеріалів збірника інформацією за 1929–1930 рр.⁷⁷ Окрім того з самого початку підготовки ювілейних заходів наприкінці 1928 р. розглядалася можливість видання біографічного словника академіків і наукових співробітників ВУАН обсягом 100 аркушів. Він мав стати додатковою інформацією в II томі «Матеріалів»⁷⁸.

Необхідно також зазначити, що науковці бажали видати бібліографічний покажчик публікацій про ВУАН, який фігурував у календарному плані задачі до друку ювілейних видань початку 1929 р.⁷⁹ і у звіті ЮК від 10 червня 1930 р. В останньому зазначалося, що співробітники бібліографічної комісії проводили пошук опублікованої інформації про ВУАН «від заснування і до нашого часу» в київських, харківських, одеських виданнях⁸⁰.

Інформація у звітах академічних установ дозволяє дійти висновку, що за рахунок ювілейних коштів готувалися та побачили світ й інші видання⁸¹. Ювілею було присвячено чимало інших праць, зокрема збірник етнографічно-фольклорної комісії; путівник Музеєм мистецтв; «Київський збірник»⁸² і три випуски збірника «Первісне громадянство»⁸³; провідник відділом моногра-

⁷¹ Протокол засідання Президії ВУАН 14 березня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №3/4 (березень – квітень). – С.68.

⁷² Протокол №1 Ювілейної комісії ВУАН від 22 листопада 1928 року // Там само. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.49.

⁷³ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.8 зв.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Див.: Список праць Академії наук, виданих за 10 літ її існування (1918–1928). – К., 1929. – 18 с.

⁷⁶ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.113.

⁷⁷ Див.: Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук за 1930 рік / Уклад. М.Сагарда. – К., 1931. – 76 с.

⁷⁸ Протокол №2 Ювілейної комісії ВУАН 15 грудня 1928 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №1 (січень). – С.18.

⁷⁹ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.8 зв.

⁸⁰ Там само. – Арк.56.

⁸¹ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.88.

⁸² Див.: Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва. – Зб.1. – К., 1930. – 402 с.

⁸³ Див.: Первісне громадянство та його пережитки на Україні: Науковий щорічник. – Вип.1–3. – К., 1929.

фічного села (Музей етнології ім. Ф.Вовка); збірник праць науково-дослідної експедиції на Дніпрельстан⁸⁴, брошури, провідник і покажчик виставки Всенародної бібліотеки України (ВБУ)⁸⁵ тощо.

Другий напрям ювілейних заходів був виставково-екскурсійний. Відповідну підкомісію ЮК було закладено 14 листопада 1928 р. на чолі з академіком О.П.Новицьким⁸⁶ (його заступником призначено Є.Я.Рудинську)⁸⁷.

Для організації ювілейних виставок потрібні були значні площі. Аби зрозуміти масштаби проблеми, на першому засіданні ЮК виставково-екскурсійній підкомісії вирішили розробити кошторис витрат для впорядкування будівель академічних установ⁸⁸. Попри подання кошторису, фінансування заходів затягнулося. Через це затрималось і видання інструкції з підготовки виставок⁸⁹.

В ЮК погоджувалися з необхідністю надання додаткових площ і просили О.П.Новицького «розробити план вимог на приміщення для цієї потреби, маючи на оці, щоб по змозі перетворити уряджені виставки в постійні установи»⁹⁰. З огляду на численність академічних установ, що бажали організувати показ власних досягнень, О.П.Новицький на початку 1929 р. пішов альтернативним шляхом і запропонував Президії ВУАН звернутися до влади з проханням тимчасово передати академії будинок колишньої єпархіальної школи⁹¹. Документального підтвердження передачі зазначеного будинку не знайдено.

Загалом планувалося, що під час святкових заходів для гостей ВУАН буде проведена широка показова екскурсія академічними установами. У першу чергу до неї готували музеї – Зоологічний та Ботанічний⁹². Окрім цих музеїв ювілейні виставки в 1929–1930 рр. готували й інші установи: ВБУ – книжкових фондів, зокрема рукописів і стародруків⁹³; Всеукраїнський археологічний комітет – досягнень вітчизняної археологічної науки за 10 років; Етнографічний музей – зібрані матеріали та написані праці; Кабінет антропології ім. Ф.Вовка – виставку палеонтологічних експонатів із розкопок Мізинської стоянки; Кабінет музичної етнографії – музичні інструменти й фонограми; Музей мистецтв – виставку «Мистецтво Сходу»; Музей українських діячів науки та мистецтва – добірку портретів учених; Інститут української наукової мови – портрети лексикографів, картограми; Театральний музей – експонати з провідних музеїв

⁸⁴ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.14046. – Арк.25.

⁸⁵ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.295. – Арк.4–4 зв.

⁸⁶ Історія Національної академії наук України: 1924–1928. – С.484.

⁸⁷ Протокол №3 Ювілейної комісії ВУАН 17 січня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №1 (січень). – С.20.

⁸⁸ Протокол №1 Ювілейної комісії ВУАН від 22 листопада 1928 року // Там само. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.50.

⁸⁹ Протокол №3 Ювілейної комісії ВУАН // Там само. – 1929. – №1 (січень). – С.20; Протокол №12 засідання Президії ВУАН 31 березня 1929 року // Там само. – №3/4 (березень – квітень). – С.60.

⁹⁰ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.20 зв.

⁹¹ Протокол №3 Ювілейної комісії ВУАН 17 січня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №1 (січень). – С.20.

⁹² Хроніка // Там само. – №7/8 (липень – серпень). – С.44–45.

⁹³ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.57.

УСРР⁹⁴; історичні установи – археографічну, історичної пісенності, історичної літератури й історичної перспективи виставки⁹⁵ та ін.

Однією з найцікавіших мала бути комплексна виставка Комісії з наукового дослідження території Дніпрельстану, головною метою якої була демонстрація матеріалів з території затоплення та висвітлення процесу будівництва Дніпровської ГЕС. До її підготовки долучилося багато академічних установ – учасників дослідження Дніпрельстану⁹⁶. Планувалося підготувати модель споруджень гідроелектростанції, план території затоплення та порогів, фотографії, що ілюструють хід будівництва, бібліографію книжок про Дніпрельстан⁹⁷. Найбільший акцент виставки робився на археологічні, географічні, антропологічні й етнологічні експонати⁹⁸. Також було підготовлено фото, малюнки, таблиці, мапи, які висвітлювали результати експедицій академічних установ (археологічних, біологічних, гідробіологічних тощо) на території затоплення, та діаграми з економічними обрахунками⁹⁹. Розглядалося й питання використання під час свят фільму про наукове дослідження Дніпрельстану¹⁰⁰.

На початку 1930 р. виставково-екскурсійну підкомісію ЮК було перейменовано на виставкову комісію ювілейного оргкомітету (голова – Н.М.Миколенко). Вона складалася з трьох підкомісій за напрямками наукових виставок: технологічної (відп. В.Г.Шапошников), природничої (відп. Д.О.Белінг) та музейної (відп. А.З.Носов). Виставки, які готувалися ВБУ, Археографічною комісією, Комісією науково-культурної пропаганди та Комісією з наукового дослідження території Дніпрельстану, перебували під безпосереднім керівництвом президії виставкової комісії.

Комісії ставила завданням «доступну та зрозумілу» популяризацію результатів роботи ВУАН через організацію і проведення комплексних тематичних виставок, екскурсій. Відповідальними за кожну виставку визначалися голови установ. Окрім того, у межах кожної інституції, що влаштовувала виставку, призначався відповідальний за неї співробітник. Установи зобов'язані були забезпечити відвідувачів виставок екскурсоводами, які мали надавати пояснення, в тому числі й іноземною мовою. Також для зручності закордонних гостей підкреслювалася необхідність етикетажу експонатів іноземною мовою¹⁰¹.

Аби з'ясувати характер виставок і час, необхідний для їх відвідування, у червні 1930 р. було скликано спеціальну нараду представників залучених до ювілейної виставки установ. Розглядалося питання підготовки покажчиків та каталогів¹⁰².

⁹⁴ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.8–8 зв., 22–29, 52–58.

⁹⁵ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3794. – Арк.18.

⁹⁶ Там само. – Од.зб.14046. – Арк.25; Од.зб.14051. – Арк.30.

⁹⁷ Там само. – Од.зб.14030. – Арк.7.

⁹⁸ Там само. – Од.зб.14067. – Арк.47.

⁹⁹ Там само. – Од.зб.14058. – Арк.37.

¹⁰⁰ Там само. – Од.зб.14046. – Арк.25.

¹⁰¹ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.335. – Арк.68.

¹⁰² ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.58.

Загалом справа приготування виставок по кожній установі просувалася повільно й вони просили подовжити строки використання наданих коштів¹⁰³. Також слід узяти до уваги періодичні зміни концепції виставки та вимоги, що їх «спускали» з Укрнауки¹⁰⁴. Наприклад, після обрання влітку 1929 р. 34 лояльних до влади академіків¹⁰⁵ поширювалися настрої залучення до виставок ідеологічної складової. Так, на початку 1930 р. у Президії ВУАН було вирішено влаштувати експозицію марксистських видань, а її оформленням мав опікуватися академік С.Ю.Семковський¹⁰⁶. Як приклад можна навести й те, що наприкінці 1930 р. виставкова комісія повинна була виготовити мапу, яка ілюструвала б зв'язок ВУАН із науковими установами, організаціями, окремими світовими вченими¹⁰⁷. Нові віяння забирали не тільки значні фінанси на нові експонати та наукові пошуки, а й робочий час.

Попри певні негативні аспекти підготовки, за рахунок ювілейних коштів науковці оновили в установах меблі (вітрини, шафи й ін.) та устаткування (апаратура, лабораторний посуд, прилади для дослідів тощо). Було розширено й упорядковано велику кількість експонатів і матеріалів; закуплено багато наукової літератури; зроблено художнє оформлення приміщень тощо.

Під час монтування меблів для експозиції виставок у будівлях відбувалися ремонтні роботи. Наприклад, були відремонтовані приміщення – Кабінету антропології ім. Ф.Вовка та Музею етнології ім. Ф.Вовка, складу видань у будинку історичних установ по вул. Короленка, 35 (нині – вул. Володимирська, 37) та ін.

Водночас ювілей став приводом для будівництва та ремонту окремих будівель. Так, було відремонтовано 24-й корпус лаври і фасад із центральним входом нового будинку ВУАН по вул. Короленка, 55 (нині – Великий конференц-зал НАН України, вул. Володимирська, 55). Також було впорядковано прилеглу територію – прокладено пішохідні доріжки, відремонтовано флігель, закладено садок та ін.¹⁰⁸

Окремо слід зазначити, що для візуалізації досягнень академії передбачалося зняти фільм «Наукова праця ВУАН», чим займалося Всеукраїнське фотокіноуправління¹⁰⁹. Для збору необхідної інформації Президія ВУАН у жовтні 1929 р. звернулася до установ із проханням визначити, що можна було сфотографувати¹¹⁰.

Позитивним моментом було й те, що підготовлені до ювілейних урочистостей матеріали використовувалися на інших заходах. Наприклад, у листі НКО УСРР від 13 квітня 1929 р. на адресу ВУАН було прохання «подати в негайному порядку весь ілюстративний матеріал, що характеризує десятирічне

¹⁰³ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3806. – Арк.30.

¹⁰⁴ Там само. – Од.зб.3802. – Арк.26–26 зв.; Од.зб.3810. – Арк.34–36 зв.

¹⁰⁵ Юркова О.В. Діячі науки в полі зору диктатури. – С.43.

¹⁰⁶ Витяг з протоколу №1 засідання Президії ВУАН 7 січня 1930 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1930. – №1 (січень). – С.3.

¹⁰⁷ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3817. – Арк.43.

¹⁰⁸ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.8–8 зв., 55–58; ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3802. – Арк.26–26 зв.

¹⁰⁹ Хроніка // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №7/8 (липень – серпень). – С.44–45.

¹¹⁰ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.295. – Арк.47.

наукове будівництво УСРР та перспективи його на найближчі п'ять років для виставки на Всеукраїнському З'їзді Рад у Харкові» (травень)¹¹¹.

Комплексна виставка, яка готувалася до десятої річниці Академії наук, не була відкрита. Деякі установи ВУАН, зокрема ВУАК, провели індивідуальні профільні виставки, лекції¹¹². Підготовлені матеріали більшості наукових установ були використані під час святкування 15-ї річниці «Жовтневої революції».

Ключовою проблемою підготовки ювілейних заходів було вкрай нерівномірне фінансування. На початку грудня 1928 р. ЮК почала розробляти попередній кошторис організаційних заходів святкування; серед пріоритетних – видавничі витрати. До того ж передбачалися валютні витрати в розмірі 200 доларів США на кожного закордонного гостя (очікувалося близько 100 осіб)¹¹³. Пізніше додалися валютні витрати для 10 наукових відряджень за кордон¹¹⁴.

Підготовлений на початку 1929 р. кошторис був поданий для затвердження до НКО УСРР. Лобіювати фінансові інтереси ВУАН ювілейна комісія доручила академікові Д.І.Багалію та професорові С.Ю.Семковському. Окрім того комісія прохала заступника НКО УСРР О.А.Полоцького допомогти у справі найшвидшого затвердження поданого кошторису, а завідувача Укрнаукою Ю.І.Озерського – ужити заходів для найшвидшого надання академії 25 тис. руб. авансу, адже «без нього не може просуватися справа переведення постанов Ювілейної комісії»¹¹⁵.

Як свідчить лист Ю.І.Озерського до Л.М.Левитського від 9 січня 1929 р., академія просила 474 тис. руб., при тому, що за попередньою домовленістю, була обумовлена сума у 200 тис. руб.¹¹⁶ Ця обставина, імовірно, негативно вплинула на узгодження та допомогу в питанні надання фінансів і, як наслідок, призвела до виникнення певних запитань до академічного керівництва.

Вирішенням фінансових питань з Укрнаукою займався президент ВУАН Д.К.Заболотний, який до 1928 р. працював в АН СРСР, тож викликав довіру радянської влади. Вірогідно, що за його подачі в лютому 1929 р. на засіданні зборів ради ВУАН було прийнято рішення скласти пояснювальну записку до кошторису витрат на підготовку ювілейних заходів. У документі червоною лінією зафіксовано рішення про заснування кількох інститутів, що «могли б сприяти індустріалізації країни»¹¹⁷. До цього часу такий пункт у загальному контексті святкових заходів не зустрічався, на відміну від розгляду у

¹¹¹ Витяг з протоколу №18 засідання Президії ВУАН 30 березня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №3/4 (березень – квітень). – С.67.

¹¹² *Принь М.О.* Виставка досягнень археологічної науки України. – С.159–164; ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.5813, арк.1–4 зв.

¹¹³ Протокол №9 (50) засідання Президії ВУАН 7 грудня 1928 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1928. – №1/3 (жовтень – грудень). – С.46.

¹¹⁴ Протокол №2 Ювілейної комісії ВУАН 15 грудня 1928 року // Там само. – 1929. – №1 (січень). – С.19.

¹¹⁵ Протокол №3 Ювілейної комісії ВУАН 17 січня 1929 року // Там само.

¹¹⁶ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.8. – Спр.447. – Арк.19.

¹¹⁷ Протокол ч.2 (6) звичайних зборів Ради ВУАН 12 лютого 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №2 (лютий). – С.4.

ЦК КП(б)У¹¹⁸. Окрім того, більшість нових установ були біологічного та медичного спрямування – галузей, розвитком яких в академії опікувався особисто Д.К.Заболотний¹¹⁹.

За спогадами С.О.Єфремова, радянська влада з самого початку обіцяла профінансувати ювілейні заходи ВУАН на 200 тис. руб., проте станом на середину березня 1929 р. надала 10 тис. на видання, узявши «ці гроші просто з академічного видавництва, отож поки що на ювілей Академія має мінус 10 тис. руб.»¹²⁰.

Питання відкриття кредитів для організації ювілею академії почало набирати обертів наприкінці березня 1929 р.¹²¹ Імовірно, науковців запевнили у фінансуванні заходів, адже саме з цього часу на засіданнях Президії ВУАН більш упевнено відбувався перерозподіл ювілейних коштів. Так, 31 березня ухвалено рішення просити НКО УСРР у першу чергу переказати 110 тис. руб. на виготовлення ювілейних видань, підготовку до виставок, будівельні та ремонтні роботи¹²². Проте перші фінансові надходження були не з Харкова, а з Москви. Постановою РНК СРСР від 31 травня 1929 р. для зміцнення матеріальної бази ВУАН було виділено 700 тис. руб., з яких академії у цьому бюджетному році мало надійти 200 тис., а решта – у 1929/1930 р.¹²³

Надання ювілейних фінансів ВУАН затримав НКО УСРР, який був розпорядником коштів¹²⁴. Це можна пов'язати з виборами академіків, що відбулися 29 червня 1929 р.¹²⁵ Уже 1 липня у Президії вирішили порушити перед комісаріатом клопотання про використання виділеної РНК СРСР для академії суми в 10 тис. руб. валютою для оплати замовлень на устаткування та різні витрати, пов'язані з ювілеєм¹²⁶. 3 липня науковці ухвалили з дотації союзного уряду витратити на ювілейні справи 110 тис. руб., «надто підсиливши ремонт академічних установ». Окрім того, 66 тис. руб. було закріплено за Кафедрою епідеміології та мікробіології й Інститутом експериментальної медицини та епідеміології. Половина від невикористаних до 1 липня попередньо виділених коштів мала залишитись у розпорядженні Президії ВУАН¹²⁷. Також фінанси для закупівлі устаткування виділялися для інститутів народного здоров'я, патофізіології та мікробіологічного. Гроші надавалися і для Дніпрянської біологічної станції та Карлівського степового заповідника¹²⁸.

Фінансові надходження для ювілею корегували ситуацію на краще. До того ж кожне надходження коштів вимагало збору представників усіх

¹¹⁸ Історія Національної академії наук України: 1929–1933. – С.23.

¹¹⁹ Єфремов С.О. Щоденники, 1923–1929. – С.622.

¹²⁰ Там само. – С.747.

¹²¹ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.8. – Спр.447. – Арк.29.

¹²² Протокол №12 засідання Президії ВУАН 31 березня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №3/4 (березень – квітень). – С.60.

¹²³ Постановление Совета Народных Комиссаров Союза ССР. По поводу 10-летнего юбилея Всеукраинской академии наук // Там само. – №5/6 (травень – червень). – С.100–101.

¹²⁴ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.21.

¹²⁵ Юркова О.В. Діячі науки в полі зору диктатури. – С.43.

¹²⁶ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.79.

¹²⁷ Витяз з протоколу ч.30 засідання Президії ВУАН 3 липня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №7/8 (липень – серпень). – С.11.

¹²⁸ Хроніка // Там само. – С.44–45.

установ для колективного внесення правок в організаційні заходи. Установи самі розподіляли отримані кошти. Наприклад, у ВБУ було вирішено надати 16,1 тис. руб. розподілити наступним чином: на організаційні витрати – 2,3 тис. руб.; ремонт та устаткування – 7,8 тис. руб.; ювілейні виставки – 3,1 тис. руб.; ювілейні видання – 2,9 тис. руб.¹²⁹

Загалом отримані влітку 1929 р. фінанси використовувалися установами повільно. Можна допустити, що вони не були готові в повному обсязі витратити надані кошти. Президія постійно проводила повний моніторинг проведеної роботи й того, що мало ще бути зроблено¹³⁰. В ЮК квапили керівників установ витратити всі отримані за кошторисом гроші до 25 вересня, в іншому разі вони переходили в розпорядження Президії ВУАН¹³¹, так як у кінці вересня закривався фінансовий рік. Для освоєння ювілейних грошей 13 вересня 1929 р. у Президії навіть вирішили збільшити фінансування для відряджень – 1250 руб.¹³²

Уже 1 жовтня того ж року у Президії ВУАН розглядався кошторис ЮК на 1929/1930 р., проте затвердити його без засідання самої комісії з цього питання не вдалося¹³³. Зібрані впродовж місяця плани-кошториси з підготовки заходів по кожній установі не вписувалися у загальну суму допустимих ювілейних витрат ВУАН на 1929/1930 р. Остання дорівнювала 550 тис. руб., тобто решта від асигнування зі всесоюзного бюджету. У протоколі засідання Президії ВУАН від 30 листопада 1929 р. зазначалося, що всі потреби установ для ювілейних заходів задовольнити неможливо. Як приклад, було наведено заяви акліматизаційного саду, геологічного музею, кабінету наукової організації шкільної праці та хімічної лабораторії на суму 75 294 руб.¹³⁴

Восени 1929 р. РНК УСРР збільшила бюджет ВУАН на 1929/1930 р. на 37,5% – до 1230 тис. руб.¹³⁵ Відтак збільшилася й сума, яку можна було використати в 1929 р. Уже в листопаді академія отримала 250 тис. руб.¹³⁶, а установи – повідомлення Президії з проханням переглянути подані раніше кошториси. Окрім того зазначалося, що до затвердження обрахунку у Президії ніяких витрат не робити¹³⁷. На початку грудня остання ухвалила виділити 15 тис. руб. на ремонті роботи, пов'язані з ювілеєм¹³⁸.

Після неочікуваної смерті президента ВУАН Д.К.Заболотного 15 грудня 1929 р., вплив НКО УСРР на підготовку ювілейних заходів посилювався. Так, на засіданні Президії 20 грудня, попри незатверджений кошторис ЮК на

¹²⁹ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.295. – Арк.42–43.

¹³⁰ Там само. – Арк.44.

¹³¹ Протокол засідання Ювілейної комісії ВУАН 14 вересня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №9/10 (вересень – жовтень). – С.19–20.

¹³² АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.86.

¹³³ Витяг з протоколу №36 засідання Президії ВУАН 1 жовтня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №9/10 (вересень – жовтень). – С.9.

¹³⁴ Протокол №45 засідання Президії ВУАН 30 листопада 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.29–30.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.119.

¹³⁷ Витяг з протоколу №45 засідання Президії ВУАН 30 листопада 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.48.

¹³⁸ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.122–123.

1929/1930 р., було вирішено надіслати до Укрнауки матеріали до плану підготовки ювілею «за пропозицією зав. Укрнауки Ю.І.Озерського». Тоді ж було вирішено скласти новий кошторис на асигнування в 1 млн руб. від уряду УСРР¹³⁹.

Незабаром усім установам було розіслано повідомлення з точними сумами, виділеними на ювілейні заходи. Секретар ЮК знову просив подати або підтвердити точний «виконавчий кошторис». Водночас зауважувалося, що жодних ухилів у витратах кошторису дозволено не буде, а після затвердження документів установам надавалося право подати рахунки на 25% авансу від асигнованої суми¹⁴⁰. Подані кошториси було затверджено впродовж перших тижнів 1930 р.¹⁴¹ Уже 17 січня Президія постановила видати установам 30% згідно з поданими обрахунками¹⁴².

Президія продовжувала клопотати перед НКО УСРР щодо асигнування 400 тис. руб. на капітальне будівництво, пов'язане з ювілеєм¹⁴³. Про цей рядок у кошторисі їй постійно нагадували кілька установ. Наприклад, Всенародна бібліотека України просила при розподілі «мати на увазі потреби ВБУ [...] нарешті хоч до ювілею закінчити цей бездольний будинок»¹⁴⁴ (нині – будівля НБУВ по вул. Володимирській, 62).

Належне фінансування ювілейних заходів, що їх проводили академічні установи, розпочалося наприкінці зими 1930 р. У березні ЮК звернулася до установ із проханням пришвидшити підготовку, а також щомісяця 1-го, 11-го і 21-го числа надсилати звіти про виконану роботу та витрачені на це кошти (інформацію за кожну декаду комісія передавала до Укрнауки). За постановою ювілейного комітету установи мали використати фінансові надходження до 1 травня – на 65%, до 1 червня – на 80% і до 1 липня – на 100%. У випадку «неосвоєння» зазначених коштів на визначену дату комітет залишав за собою право передавати «вільні суми» іншим установам¹⁴⁵, що й засвідчують звіти ЮК¹⁴⁶.

Відповідно до постанови Президії ВУАН від 15 червня 1930 р. всім відділам було дозволено використовувати ювілейні кошти на потреби, пов'язані зі святкуванням¹⁴⁷. У липні до НКО УСРР було направлено клопотання про виділення 59 тис. руб. на наступний фінансовий рік із чітко вказаною датою проведення врочистих заходів – грудень 1930 р.¹⁴⁸ У вересні Президія повторно просила комісаріат поповнити кредит на ювілейні кошти не пізніше 1 жовтня¹⁴⁹.

¹³⁹ Витяг з протоколу №48 засідання Президії ВУАН 20 грудня 1929 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – №11/12 (листопад – грудень). – С.52–53.

¹⁴⁰ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.295. – Арк.58; ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.14031. – Арк.8.

¹⁴¹ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.6–7.

¹⁴² ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3777. – Арк.1; Од.зб.14061. – Арк.40.

¹⁴³ Витяг з протоколу ч.4 засідання Президії ВУАН 7 лютого 1930 року // Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1930. – №1 (січень). – С.16.

¹⁴⁴ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.27.

¹⁴⁵ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3779. – Арк.3; Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.32, 34.

¹⁴⁶ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.55.

¹⁴⁷ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.68.

¹⁴⁸ Там само. – Арк.87 зв.

¹⁴⁹ Там само. – Арк.106.

30 липня 1930 р. Президія повідомила установи ВУАН, що термін використання ювілейних коштів було продовжено до 1 вересня. На це ж число вимагалось подати інформацію про використання ювілейних коштів. Цікавим було те, що на повідомленні стояв відбиток печатки, де зазначалося: «Почалась чистка апарату ВУАН»¹⁵⁰.

Як свідчать архівні документи, приготування до святкування проводилися й на початку 1931 р. Однак через «чистку» апарату ВУАН, на нашу думку, владні кола змінили свою позицію щодо відзначення річниці та вплинули на зупинення підготовки. Так, 21 квітня ЮК розіслала всім установам прохання впродовж п'яти днів разом зі звітом про зроблене «подати докладне звітлення про підготовчу роботу». Документ мав містити інформацію про намічений план підготовки та його виконання; рівень задоволення потреб в устаткуванні та переустаткуванні; рівень ефективності придбаного за ювілейні кошти та його використання¹⁵¹. 29 квітня ювілейний комітет повторно розіслав усім установам листи з проханням «надіслати звіт підготовки для складання загального звіту відомостей»¹⁵². Ще впродовж кількох місяців у Президії ВУАН на кожному засіданні «слухали інформацію про ювілейні справи». Тільки влітку 1931 р. така «інформація» остаточно зникла з поля зору науковців.

Через організаційні, технічні, фінансові й інші проблеми дата проведення святкових заходів неодноразово переносилася. Неможливість підготувати ювілейні видання та виставки за кілька місяців спонукала перенести терміни проведення заходів на червень 1929 р. У ЦК КП(б)У вбачали можливим провести його в липні¹⁵³, а згодом, за проханням ВУАН, постановили перенести на весну 1930 р.¹⁵⁴ Насправді, за спогадами С.О.Єфремова, прохання академії перенести святкування через невідповідність було не ініціативою українських науковців, а вимогою уряду республіки. «Отже Академія мусить прийняти вину на себе... Що ювілею не буде – це навіть добре: одним скандалом менше в житті Академії, що на суцільний скандал обертається», – записав він 21 березня 1929 р.¹⁵⁵

Песимістичну перспективу малювали і члени ЮК. На засіданні комісії 31 січня 1929 р. було зазначено, що «святкування ювілею ВУАН в червні місяці може відбутися тільки при величезнім напруженні сил та негайній дачі кредитів»,¹⁵⁶ і тому його перенесли на грудень 1929 р.¹⁵⁷ Із різних причин проведення заходу ще кілька разів відтерміновувалося. Остаточною датою називалися травень, вересень та 27–29 грудня 1930 р.¹⁵⁸

Усе це поступово віддаляло святкування від справжньої ювілейної дати заснування академії й логічно викликало питання доцільності проведення

¹⁵⁰ ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.14063. – Арк.44.

¹⁵¹ Там само. – Од.зб.3791. – Арк.15.

¹⁵² Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.274. – Арк.63; ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.14080. – Арк.62.

¹⁵³ Історія Національної академії наук України: 1929–1933. – С.23.

¹⁵⁴ Там само. – С.24.

¹⁵⁵ Єфремов С.О. Щоденники, 1923–1929. – С.747–748.

¹⁵⁶ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.20–20 зв.

¹⁵⁷ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.87 зв., 106.

¹⁵⁸ Там само. – Спр.33. – Арк.26; ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1512. – Арк.16–17 зв.; Спр.1478. – Арк.52; ІР НБУВ. – Ф.Х. – Од.зб.3814. – Арк.40.

заходів. Науковці, котрі були залучені до підготовки, розуміли декларативність заяв урядовців, залежність від фінансових вливань і відчували ідеологічний тиск, але змушені були продовжувати розпочате.

У цьому контексті показовими стали врочисті збори Президії 16 квітня 1930 р., присвячені заснуванню партосередку КП(б)У у ВУАН. З огляду на «процес СВУ» тут пролунали заклики про відмову від традицій «старої» академії¹⁵⁹. Це не могло не вплинути на настрої та бажання оновленого керівництва святкувати досягнення «старих» безпартійних наукових «кадрів» і поширювати їхній авторитет серед широкого загалу.

Слід зважати й на той чинник, що на початку 1930-х рр. політбюро ЦК КП(б)У планувало перевести ВУАН до Харкова¹⁶⁰. Логічно, що в контексті таких змін святкування десятиріччя академії не вписувалося в реалії тогочасного життя, адже всі її «буржуазні» наукові досягнення були пов'язані винятково з «націоналістичним» Києвом, а не з «пролетарським» Харковом.

«Цілком зрозуміло, що за таких умов, які створилися в усій Україні, не могла існувати та Українська академія наук, яка мала святкувати в 1928 році свій десятилітній ювілей [...] 1930 рік започаткував переходову добу, коли швидко руйновано академічні установи, а разом з тим традиції та наукові авторитети. Це привело до незлічених втрат як у людях, так і в створених Академією наукових працях», – згадувала Н.Д.Полонська-Василенко¹⁶¹.

22 березня 1931 р. ЦК КП(б)У в контексті розгляду «справи Українського національного центру» – осередку діяльності академіка М.С.Грушевського – офіційно скасував відзначення ювілею академії на невизначений термін. При цьому зазначалося, що з датою святкування необхідно визначитися додатково (можливо, саме відтоді бере свій початок радянський міф про заснування академії), а реалізація рішення покладалася на фракцію комуністів у ВУАН¹⁶². 28 квітня 1931 р. на засіданні Президії А.Е.Кристер офіційно виголосив доповідь про завершення підготовки до ювілею¹⁶³. Урешті відзначення першого ювілею ВУАН 1928 р. перейшло у святкування 15-ї річниці «Жовтневої революції» в 1932 р.¹⁶⁴ і десятирічну дату академії було знівельовано.

Отже відзначення десятирічного ювілею ВУАН було ініційоване українськими науковцями. Генеза концепції урочистостей від усталеного вшанування у стінах ВУАН до великого громадського заходу за участі численних іноземних і союзних делегацій відбувалася під впливом радянського уряду. Відзначення історичної дати заснування ВУАН було недоречним для влади в контексті побудови «нового суспільства», а міф про її заснування ще не сформувався. Цей дисбаланс дійсного й «доречного» від початку приготувань мав довгостроковий прогноз.

¹⁵⁹ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.74.

¹⁶⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.16. – Спр.10. – Арк.151–152.

¹⁶¹ Полонська-Василенко Н.Д. Українська академія наук: Нарис історії. – С.77.

¹⁶² ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.16. – Спр.8. – Арк.40.

¹⁶³ АП НАН України. – Ф.251. – Оп.1. – Спр.49. – Арк.87.

¹⁶⁴ Там само. – Спр.53. – Арк.43, 49, 53.

Підготовкою до заходів займалася створена Президією ВУАН ювілейна комісія. У майже 40 академічних установах робота провадилася за двома напрямками – видавничим і виставковим. Більшість ювілейних праць, із корегуванням запланованого змісту в контексті радянської науки, науковці спромоглися видати в 1929–1931 рр. Ювілейні виставки так само було підготовлено впродовж кількох років, а деякі з них навіть приймали екскурсії відвідувачів. Заплановані як єдине ціле для висвітлення десятирічної діяльності академії, разом ювілейні видання та виставки репрезентовані ВУАН не були.

Радянська влада використовувала фінансування підготовки до ювілею для поступового встановлення тотального контролю над академією. Складені академічними установами кошториси неодноразово переглядалися, до інституцій висувалися дедалі нові вимоги, які гальмували приготування. Надані ВУАН фінанси не забезпечували потреб усіх установ. Водночас науковці за рахунок ювілейних коштів змогли вирішити нагальні проблеми академічних інституцій, прив'язавши їх до святкових заходів. Важливим кроком уперед стало створення за надані гроші нових установ, будівництво та ремонт приміщень для потреб ВУАН тощо.

Пролонгована підготовка ювілейних заходів «розмила» дату заснування академії, що в майбутньому сприяло формуванню ідеологічно зумовленого радянського міфу, котрий на довгі роки «поховав» важливі деталі виникнення й розвитку української академічної науки. Відзначення десятирічного ювілею ВУАН, попри високий рівень готовності установ до великих заходів, так і не відбулося.

Насамкінець хотілося б наголосити, що новий формат святкування ювілею ВУАН, який народився в період підготовки до відзначення десятиріччя її діяльності, виявився вдалим для різнопланового висвітлення наукових здобутків, що підтверджується його використанням для проведення ювілеїв НАН України в наш час.

REFERENCES

1. Onyshchenko, O.S. (ed.). (1998). *Istoriia Natsional'noi akademii nauk Ukrainy: 1924–1928: Dokumenty i materialy*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Onyshchenko, O.S. (ed.). (2018). *Natsional'na akademiia nauk Ukrainy – 100: holovni tendentsii rozvytku i zdobutky: dokumenty i materialy (vol.I: 1918–1945)*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Polonska-Vasylenko, N.D. (1993). *Ukrains'ka akademiia nauk: Narys istorii*. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Pryn, M.O. (2017). *Vystavka dosiahnen' arkhelohichnoi nauky Ukrainy za 1918–1928 rr. v ramkakh sviatkuvannia yuvileiu VUAN: Abstracts of Papers'17. Shosti Zarembiv's'ki chytannia*. (pp.159–164). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Sokhan, P.S. (ed.). (1998). *Istoriia Natsional'noi akademii nauk Ukrainy: 1929–1933: Dokumenty i materialy*. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Yurkova, O.V. (2015). *Diiachi nauky v poli zoru dyktatury*. In S.Kulchytskyi (ed.). *Suspil'stvo i vlada v radians'kii Ukraini rokiv nepu (1921–1928) (vol.2, pp.5–56)*. Kyiv. [in Ukrainian].

ДМИТРО БАЙКЄНИЧ

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Research Fellow,
Department of History of Academic Science,
Institute of Archival Studies V.I.Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), b1946@ukr.net

TENTH ANNIVERSARY THE ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES: THE PREPARATION AND EMBODIMENT (1928–1931)

The process of preparation of the celebration of the 10th anniversary of the All-Ukrainian Academy of Sciences is considered in the article. On the basis of the archive and public documents, memoirs and scientific literature, we can analyze the formation of the celebration concepts and its transformation under the influence of reformation of the Ukrainian science. The creation, composition and activities of the Anniversary Commission, which organized and controlled the preparation of the celebrations and was an intermediary between the Presidium of All-Ukrainian Academy of Sciences and the authorities institutions in solution of current issues. The main directions of preparation publishing and exhibition are explored in details. The work of scientists on the Anniversary editions, changing of the concept of the content of work and selective printing was tracked in dynamics. The preparation of exhibitions of academic institutions and museum expositions, the exhibits of which attracted the attention of the public to scientific development scientists was also highlighted. The information on the financing of preparatory work and the use of funds provided was summarized. The compilation of the anniversary financial reports was presented by organizations, their repeated revision due to the demands of the authorities. Was considered the amount of funding from the governments of the USSR and the Ukrainian SSR. The negative impact of the confrontation of the Soviet government with academics of the Ukrainian Academy of Sciences on the functioning of the Academy institutions, in particular, on preparations for the first anniversary was underlined. The factors that chronologically pushed aside and finally prevented the implementation of the anniversary events are highlighted.

Keywords: *All-Ukrainian Academy of Sciences, jubilee commission, anniversary, academic institutions, publishing, exhibitions.*